

ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 80, Ekim 2018, s. 609-626

Yayın Geliř Tarihi / Article Arrival Date
23.09.2018

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date
23.10.2018

Okt. Tuğçe NUR KESİN

Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi
tnkesin@ayu.edu.kz

UYGURCA DAŞAKARMAPATHAAVADĀNAMĀLĀ METİNLERİNDE BENZETMELER

Öz

Eski Uygurca anlatılar arasında önemli bir yeri olan Daşakarmapathaavadānamālā metinleri “On (kötü) davranış yolunun zincirleme hikâyesi” anlamına gelmektedir. Budizm’in Vaybajıkı mezhebine ait din dersi kitabından yapılmış bir çeviri olan metinler, Toharcadan Uygurcaya çevrilmiştir. Eseri Uygur Türkçesine aktaran kişi Şılazın Praşnıkı’dır. Çeviri tarihi fragmanda belirtilmeyen eserin en geç 11. ve 12. yüzyıllarda Türkçeye kazandırıldığı düşünülmektedir. Daşakarmapathaavadānamālā metinleri masalsı bir üslupla aktarıldığı için günlük hayata ve dilin kullanım imkânlarına dair son derece önemli verileri içermektedir. Bu makalede Türkçenin anlatım imkânları arasında öteden beri önem arz eden benzetmelerin yanında dönemin dil ve kültürüne dair kıymetli bulgular sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Eski Türk Dili, Eski Uygurca, Budizm, Daşakarmapathaavadānamālā, benzetmeler

SIMILES IN THE UIGUR DAŞAKARMAPATHAAVADĀNAMĀLĀ TEXTS

Abstract

The Daşakarmapathaavadānamālā texts, which have an important place among the old Uigur narratives, mean "sequenced stories of ten (evil) ways of behavior". The texts, a translation of a book of catechisms of the Buddhist sect Vaybajıki, have been translated from the Tokharian language to Uigur language. The person who transfers the work to Uigur Turkish is Şılazın Praşnıkı. It is thought that the work whose translation date is not mentioned in the fragment is brought to Turkish at the latest 11th and 12th centuries. Since Daşakarmapathaavadānamālā texts are translated in a fairytale style, it contains extremely important data on daily life and language use possibilities. In this article, among the means of expression of the Turkish, precious findings about the language and the culture of the period were presented, as well as the similes which have been important for a long time.

Keywords: Old Turkish, Old Uigur, Buddhism, Daşakarmapathaavadānamālā, similes

GİRİŞ

Büyük Hun İmparatorluğu döneminden başlayarak Orhun ve Selenga nehirleri kıyılarından Aral gölü kenarına kadar yayılan ve zaman zaman çeşitli isimlerle anılan Uygur Türkleri Hun Türklerinin "Töles" koluna mensupturlar (Ayvaz Oğlu Ahmedli, 2014: 611). Yerleşik hayata geçen ilk Türk topluluğu olarak bilinen Uygurlar, tarımın yanı sıra sanatta da önde gelmiştir. Uygurlar, geriye pekçok eser bırakmışlardır. Bu eserlerin içinde Uygurca Daşakarmapathaavadānamālā metinleri, Budizm'in din dersi kitaplarından. Köktürk yazıtlarından itibaren sanatlı söyleyişe sahip olan Türk edebiyatı, şüphesiz Uygurlar döneminde ileri seviyeye taşınmıştır. Bunun ispatı olarak söz sanatları, atasözleri, benzetmeler gelişmiş dilin göstergelerindedir.

Benzetme, anlatımı güçlendirmek amacıyla iki nesne veya kavram arasında benzerlik ilişkisi kurmak olarak tanımlanmaktadır (Aksan 2009, 187). Benzetmeler benzeyen-benzetilen ilişkisi açısından iki çeşittir. Birinci tip benzetmeler "gerçekçi benzetme" olarak isimlendirilebilir. Bu tip benzetmelerde "benzetilen", "benzeyen" için bir kategori belirlemekte, bir "tip, model, örnek sunmaktadır. İkinci tip benzetmelerde, benzetmeyi yapan, benzeyeni tasvir etmek için bir benzetilen seçer. Bu benzetmeler "varsayımsal, kişiden kişiye değişebilen, edebî benzetmeler"dir. Bunlar farazidir ve benzetmeyi yapanın hayal gücüne dayandığı için edebî anlatımın bir ögesidir. (Altun, 2012: 1) Benzetme sanatının temellerini oluşturan "benzeyen" ve "-kendisine- benzetilen"dir. Buna yardımcı olan yan unsurlar ise: "benzetme yönü" ve "benzetme edatı"dır.

Benzeyen	Kendisine benzetilen	Benzetme edatı	Benzetme yönü
<i>Selim</i>	<i>tilki</i>	<i>gibi</i>	<i>kurnazdır</i>

Bunların bir ya da birkaçının bir arada kullanılması veya kullanılmaması durumuna göre farklı adlandırmalar yapılmaktadır. Örneğin *benzetme yönü* belirtilmediğinde *eğretileme (metaphor)* adını alır.

Kendisine benzetilen	Benzeyen
<i>Tilki</i>	<i>Selim</i>

Sadece *benzeyen* ya da *benzetilen* ile kurulan benzetmeler ise *istiare* adını alır. Hem *benzeyen* hem de *benzetilen* ile kurulan yapı ise *teşbih-i beliğ* olarak adlandırılır. Chapman: “İnsan aklı, söz sanatları yapmaya belki de benzetme (simile) ile başlamıştır.” derken benzetmeyi diğer sanatlardan bir adım önde tutmaktadır. “Benzetmeleri neden kullanıyoruz?” sorusuna verebileceğimiz en güzel cevap: *sözü daha da etkili hâle getirmek* olacaktır. Kiraz gibi *kırmızılığı*, tilki gibi *kurnazlığı*, pınar gibi *berraklığı* ve *temizliği*, keçi gibi *inatçılığı*, aslan gibi *kuvveti* temsilde kullanılan benzetmelerdir. Ancak her benzetme sanat değeri taşımayabilir. İnsanda derin bir iz ve etki bırakan ve şahsi bir tasarrufu yansıtan benzetmeler sanat değeri açısından değerlendirilebilir. Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun “*Yâr yâr / Seni kara saplı bıçak gibi sineme sapladılar*” manzumesinde sevgiliye duyulan aşk, sineye saplanan kara saplı bir bıçak benzetmesiyle anlatılmakta, bıçak ve onun verdiği acı ile aşk acısı ilişkilendirilerek çeşitli çağrışımlarla aktarılmaktadır (Çınar 2008, 130).

Benzetmelerin kullanımı *sözlü gelenek ürünlerimiz* başta olmak üzere Köktürk ve Uygur döneminden günümüze ulaşan *ilk yazılı eserlerimizde* de karşımıza çıkmaktadır. Uygurlardan bize miras kalan *Daşakarmapathaavadānamālā* metinleri masalsi bir üslupla aktarıldığı için günlük hayata ve dilin kullanım imkânlarına dair son derece önemli verileri içermektedir. Makalede, bu döneme ait benzetmeler ele alınmıştır. Bu benzetmelerin ortaya konulması dönemin dil ve kültürüne dair kıymetli bulgular sunacaktır.

1. Daşakarmapathaavadānamālā Metinlerinde Benzetmeler

kün teñri tilgeni: *teñrikenimizniñ kün teñri tilgeni ayuvıpaqlıgınıñ tokun köni kirtü yaşuklıgı altı yigirmide azkıya öñdün örlep ağıp yoklayu körüşü turur* “İlahi hazretimizin güneş çemberi, ecel kanunu (hiç sayıp, tüm) gerçekliğiyle ve ihtişamıyla (ayın) on altısında doğudan yükselip ortaya çıkar.” (DK: 6-11 [54]).

Yukarıda kullanılan söz sanatı *açık istiaredir*. Açık istiare, kendisine benzetilen ile kurulan benzetme ilgisidir. Güneş çemberi (benzetilen) söylenerek Buda (benzeyen) kastedilmiştir.

Benzeyen	Kendisine Benzetilen
Buda	<i>kün teñri tilgeni</i> (Güneş çemberi)

mekke teg kara saçı: *monuñ töpüsinteki mekke teg kara saçı tügüklüg turur erti* “Bunun tepesindeki siyah mürekkep gibi (olan) kara saçı (hep) örülü olurdu.” (DK: 70-71[56]).

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme edatı	Benzetme yönü
<i>saç</i>	<i>mekke</i> (siyah mürekkep)	<i>teg</i> (gibi)	<i>kara</i>

Saç renk yönünden mürekkebe benzetilmiştir.

toña yaña teg küçlüg erser yime: *toña yaña teg küçlüg erser yime anta ok tolp marımları etözleri barça kogşayur ..* “(Bir) yiğit, fil gibi güçlü olsa da, hemen bütün iç ve dış organları zayıflayıp (bedeni) tümünden direncini yitirir.” (DK: 106-108[57]).

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme edatı	Benzetme yönü
<i>toña</i> (yiğit)	<i>yaña</i> (fil)	<i>teg</i> (gibi)	<i>küçlüg</i> (güçlü)

Yiğit güç yönünden file benzetilmiştir. Tüm canlıların önemli sayıldığı bu öğretilerde fil ayrı bir önem arz etmektedir. Budacı masal grubu olan Çatakalar’da *altı dişli fil* masalı bulunmaktadır.

ol kılıç köziñe ört yalın teg közünüp: *ölürteçi kişi yiti kılıç elginte tuta yakın tursar .. ol kılıç köziñe ört yalın teg közünüp inçe sakınır .. yir yarılısun erti .. yirke kireyin erti .. azu uçugma kuş bolup kökke uçayın erti .* “Cellât elinde keskin kılıcı tutarak yaklaşırsa, o kılıç gözüne ateş gibi görünüp (içinden) şöyle geçirir: ‘Yer yarılırdı da içine girseydim yahut uçan kuş olup göğe çıksaydım.’” (DK: 118-124[57]).

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme edatı
<i>kılıç</i>	<i>ört yalın</i> (ateş)	<i>teg</i> (gibi)

kençkiye etöziñe ört yağmış teg: *aş içser ol kençkiye etöziñe ört yağmış teg* “ yemek yese o yavrucağın vücuduna ateş yağmış gibi” (DK: 161-162[59]).

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme edatı
<i>kençkiye etöziñe</i> (yavrucağın vücudu)	<i>ört yağmış</i> (ateş yağmış)	<i>teg</i> (gibi)

Sıkıntılı bir durum vücuduna ateş yağma ile ilişkilendirerek anlatılmıştır.

töpün tag basmış teg: *töpün tag basmış teg* “başını dağ ezmiş gibi” (DK: 168-169[59]).

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme edatı
<i>töpü</i> (baş)	<i>tag basmış</i> (dağ ezmiş)	<i>teg</i> (gibi)

Dağın kuvveti vurgulanmaktadır.

yalañukların teg ök ol tip sen ayagıl: *yalañukların teg ök ol tip sen ayagıl* “(Başka canlıları) insanlar gibi görüp onlara öyle saygı göster.” (DK: 195-196[60]).

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme edatı	Benzetme yönü
Ø (başka canlılar)	<i>yalañuklar</i> (insanlar)	<i>teg</i> (gibi)	<i>ayagıl</i> (saygı göster)

Budist öğretilerde insanlar kadar diğer canlılar da önemli bir yere sahiptir. İnsanlara gösterilen saygının onlara da gösterilmesi gerektiği diğer canlıları insana benzeterek onlara da saygı gösterilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

dandıpahı atlıg ilig beg yek rakşas köñülüğ adınların isig özlerin üzgeli kanmaz erti: *dandıpahı atlıg ilig beg bar erti yek rakşas köñülüğ turkaru adınların isig özlerin üzgeli kanmaz*

erti “Dañdapala isminde bir hükümdar varmış. Şeytan (gibi kötü) kalpli... Daima başkalarının canını almaktan bıkmaz imiş. (DK: 235-239[62]).

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme edatı	Benzetme yönü
<i>dandıpalı atlıg ilig beg</i> (Dandapala isminde bir hükümdar)	<i>yek</i> (Şeytan)	Ø (gibi)	<i>rakşas köñüllüg adınlarını isig özlerin üzgeli kanmaz erti</i> (kötü kalpli, başkalarının canını almaktan bıkmama)

Uygurca yazmada edat kullanılmadan *şeytan kalpli* denilerek benzetme sağlanmıştır.

Dandapala ismindeki hükümdar kötü kalpli olması ve başkalarının canını almaktan bıkmaması yönüyle şeytana benzetilmiştir.

sıgun bar erti .. arjular teg amrılmış köñüllüg tözün yavaş: *sıgun bar erti .. yulki yüzün arjular teg amrılmış köñüllüg tözün yavaş* “Geyik varmış.. Görünüş itibariyle hayvan olmakla beraber ermişler gibi sakin, temiz gönüllü, asil, halim selim imiş” (DK: 253-254[62]).

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme edatı	Benzetme yönü
<i>sıgun</i> (geyik)	<i>arjular</i> (ermişler)	<i>teg</i> (gibi)	<i>amrılmış köñüllüg tözün yavaş</i> (sakin, temiz gönüllü, asil, halim selim)

Geyik, sakin, temiz gönüllü, asil, halim selim olması yönüyle ermişlere benzetilmiştir. Bu sayede onları kötülüklerden korumak onlara saygı gösterilmesini sağlamak amaçlanmıştır.

sıgunların öz ogulın küzetür sen: *sıgunların öz ogulın küzetür sen* “Geyiklerini kendi çocuğunu korur gibi korudun” (DK: 273-274[62]).

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme edatı	Benzetme yönü
<i>sıgunlar</i> (geyikler)	<i>öz ogulın</i> (kendi çocukları)	Ø (gibi)	<i>küzetür</i> (korur)

Geyikleri kendi çocuğu yerine koyarak onları korumaya yönelik benzetme ilgisi kurulmuştur.

rakşaslar teg katıg ünin kıkıra: *rakşaslar teg katıg ünin kıkıra tegirmileyü tururlar* “Avcılar, bizi şeytanlar gibi kaba, kötü seslerle bağrışarak çepçevre sararak kuşatıp dururlar.” (DK: 281-283[64]).

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme edatı	Benzetme yönü
Ø (avcılar)	<i>rakşaslar</i> (Şeytanlar)	<i>teg</i> (gibi)	<i>katıg ünin kıkıra</i> (kaba, kötü seslerle bağrışmak)

Canlı öldürmenin günah sayıldığı Budist öğretilerde avcılar şeytana benzetilerek onların yaptıkları işin kötülüğü anlatılmaktadır.

agulug yılan tiliñe ogsatı yalınlayu turur yitti kılıç: övkesi kelip anıñ ara agulug yılan tiliñe ogsatı yalınlayu turur yitti kılıçın tartıp altı “Öfkesi kabarıp, o arada, zehirli yılan diline benzeyen parlayıp duran kılıcımı çekip (eline) almış.” (DK: 322-325[65]).

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme yönü
<i>kılıç</i>	<i>agulug yılan tili</i> (zehirli yılan dili)	<i>yalınlayu turur</i> (parlayıp durur)

Benzetme edatının yerine *ogsatı* “benzer” sıfatı kullanılmıştır.

Parlayıp durması yönüyle kılıç, zehirli bir yılanın diline benzetilmiştir. Bunun yanı sıra Budizm inancında var oluş döngüsünün merkezinde bulunan yılan, kızgınlığı temsil eder. (Demirci, 2014: 541).

bo monı teg ötleyü turur erken: *bo monı teg ötleyü turur erken* “Bunun gibi nasihat ederken” (DK: 420-421[68]).

Anlatımı destekleyici nitelikte bir benzetme yapılmıştır.

bo monı teg anantraşıkı toyın: *ot kayınturmak aş kılmakda ulatı ne işleri erser olarnıñ tapıñça kılur erti .. bo monı teg anantraşıkı toyın uzun turkaru irnügüz köñülin bursuñlarka tapag udug kultı* “İlaç kaynatmak, yemek yapmaktan başka hangi işleri varsa onların arzusunca yerine getirirdi. Bu (ve) bunun gibi (işleri yapan) günahkâr rahip sürekli, dinç bir şekilde rahipler cemaatine hizmet etti.” (DK: 514-519[72]).

Önceki cümleyi destekleyici bir anlatım “bu ve bunun gibi işler” ifadesi ile desteklenmiştir.

sini teg uruğı örtemiş yavız tınlıg: *sini teg uruğı örtemiş yavız tınlıgđın suv almaz* “Senin gibi soyu kurumuş kötü canlıdan su almam.” (DK: 534-535[72]).

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme edatı	Benzetme yönü
<i>sin</i> (sen)	<i>yavız tınlıgđın</i> (kötü canlı)	<i>teg</i> (gibi)	<i>uruğı örtemiş</i> (soyu kurumuş)

teñri teñrisi burkan yipün lnhua çeçek teg oñaru evrilmiş: *teñri teñrisi burkan yipün lnhua çeçek teg oñaru evrilmiş styanuparvirt tilin yarlıkamışı bar* “(Tanrılar) Tanrısı Buda kırmızı nilüfer çiçeği gibi sağa dönmüş satyanuparivarta (doğru konuşan) diliyle buyurmuşluğu vardır.” (DK: 548-550[73]).

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme edatı	Benzetme yönü
<i>teñri teñrisi burkan</i> (Buda)	<i>yipün lnhua çeçek</i> (kırmızı nilüfer çiçeği)	<i>teg</i> (gibi)	<i>oñaru evrilmiş</i> (sağa dönmüş görüntüsü)

Tanrılar Tanrısı Buda, nilüfer çiçeğine benzetilmiştir. Nilüfer çiçeği, Budizm’de saflığı, sadakati ve ruhsal uyanışı temsil eder (Ruben 2000). Sembolik olarak manevi aydınlanmaya ulaşmanın anahtarı olarak kabul edilir. İnsanın ışığa doğru yükselmesine benzer bir şekilde çamurlu su üstünde yukarı doğru büyür.

tag teg bedük etözlüg tamu erkligleri: *tag teg bedük etözlüg tamu erkligleri* ol irinç tınlıglarıg tutup örtlüg yirke bodurlar “Dağ gibi cüsseye sahip cehennem zebanileri, o zavallı canlıları tutup ateşler içindeki yere yapıştırırlar.” (DK: 670-673[77]).

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme edatı	Benzetme yönü
<i>tamu erkligleri</i> (cehennem zebanileri)	<i>tag</i> (dağ)	<i>teg</i> (gibi)	<i>bedük etözlüg</i> (bedenin büyüklüğü)

kamış teg yañçarlar: *uzun yogun temirliĝ lımlarıĝ üze kemişip kamış teg yañçarlar* “Uzun ve kalın demir kirişleri, yukarıdan (onların) üzerine fırlatıp (onları) kamış gibi ezerler.” (DK: 690-691[78]).

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme edatı	Benzetme yönü
<i>temirliĝ lımlarıĝ</i> (demir kirişleri)	<i>kamış</i>	<i>teg</i> (gibi)	<i>yañçar</i> (ezer)

temirçiler teg kışaĝın kışarlar: *temirçiler teg kışaĝın kışarlar* “Demirciler gibi kışaĝla sıkıştırırlar.” (DK: 692[78]).

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme edatı	Benzetme yönü
Ø	<i>temirçiler</i> (demirciler)	<i>teg</i> (gibi)	<i>kışar</i> (sıkıştırır)

etleri süñükleri sag yag teg sızılıp barır: *turĝınçara tolp etözlerindeki etleri süñükleri sag yag teg sızılıp barır* “Hemen o anda vücudlarındaki bütün etleri, kemikleri tereyaĝı gibi eriyip gider.” (DK: 722-723[79]).

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme edatı	Benzetme yönü
<i>etleri süñükleri</i> (etleri kemikleri)	<i>sag yag</i> (tereyaĝı gibi)	<i>teg</i> (gibi)	<i>sızılıp barır</i> (eriyip gider)

Yağ ve erimek ilgisi günümüzde içimin yağları eridi deyiminde varlığını sürdürmektedir.

temirliĝ söĝüt turkaru telim üküş yula köyer osuĝlug yalınlayu turur: *temirliĝ söĝüt turkaru telim üküş yula köyer osuĝlug yalınlayu turur* “Demirden (bir) ağaç sürekli pek çok meşalenin yanması gibi yanar durur.” (DK: 767-770[80]).

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme edatı	Benzetme yönü
<i>temirliĝ söĝüt</i> (demirden bir ağaç)	<i>yula</i> (meşale)	<i>osuĝlug</i> (gibi/benzer)	<i>yalınlayu turur</i> (yanıp durur)

strayastris teñri yirinteki teñri teg bir ikintike yigedmekleşü yirin: *strayastris teñri yirinteki teñri teg bir ikintike yigedmekleşü yirin* “Trayastrimsah cennetindeki tanrılar gibi birbirlerine üstün gelmeye çalışarak” (DK: 1143-1144[94]).

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme edatı	Benzetme yönü
Ø	<i>strayastris teñri yirinteki teñri</i> (Trayastrimsah cennetindeki tanrılar)	<i>teg</i> (gibi)	<i>bir ikintike yigedmekleşü yirin</i> (birbirlerine üstün gelmeye çalışarak)

orunta saji katun teg badra kız yorıyu ketli: *orunta saji katun teg badra kız yorıyu kelti* “Bhadra kız, Kraliçe Şacı gibi yürüyerek geldi.” (DK: 1146-1147[94]).

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme edatı	Benzetme yönü
<i>badra kız</i> (Bhadra kız)	<i>orunta saji katun</i> (Kraliçe Şacı)	<i>teg</i> (gibi)	<i>yorıyu kelti</i> (yürüyerek geldi)

padum lnhua teg töz seviglig közin: *padum lnhua teg töz seviglig közin brahmadatı ilig tapa titrü körmeklig yarukın ıdı* “Nilüfer çiçeği gibi sevimli gözüyle Hükümdar Brahmadatta’ya doğru dikkatlice (bakıp ona) parıltılı bir bakış attı.” (DK: 1155-1157[94]).

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme edatı	Benzetme yönü
<i>köz</i> (göz)	<i>padum lnhua</i> (nilüfer çiçeği)	<i>teg</i> (gibi)	<i>seviglig</i> (sevimli)

bo montag: *bo montag* “Bunun gibi” (DK: 1261 [98]).

Anlatımı destekleyici nitelikte bir benzetme ilgisi vardır.

adrılmak emgekin ögsüz osuglug: *kişisi subadra atlıg adrılmak emgekin ögsüz osuglug bo bodısavatka inçe tip tidi .. amrak savlar sakınmayuk mu ertiñiz* “Karısı Subhadra adlı (dişi fil Bodhisattva filden) ayrılmak acısıyla şuarsuz gibi bu ... Bodhisattva (file) şöyle dedi: ‘Sevgili (eşim) ... sözler düşünmediniz mi?’” (DK: 1283-1286 [99]).

Ayrılık açısından şuarsuz bir hâle geldiği ifade edilmektedir.

mini teg katıglamp: *mini teg katıglamp ne küsüş tileyür sen* “Benim gibi gayret edip ne dilek diliyorsun?” (DK: 1309-1310[100]).

Karşındakinin gayretini kendi gayreti ile kıyaslayarak benzetme ilgisi kurmuştur.

içgekler neñ teg irig yavgan kılur: *içgekler neñ teg irig yavgan kılur* “Cinler şeytanlar gibi hiçbir şekilde kaba saba davranmazlar.” (DK: 1375 [103]).

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme edatı	Benzetme yönü
Ø	<i>içgekler neñ</i> (cinler,şeytanlar)	<i>teg</i> (gibi)	<i>yavgan kılur</i> (kaba saba davranmaz)

suvdın oot ünmiş teg: *suvdın oot ünmiş teg ogulın titgeli saña yakın kelyük* “Doğru düşünceli baban, sudan ateş çıkmış gibi, oğlunu feda etmek için senin yanına geldi (DK: 1419-1420 [105]).

Burada gerçekleştirilmesi imkânsız olan bir durum ve ruh hali vurgulanmak istenmiştir. Bu ifade deyim gibi görünmektedir.

korkgu teg ne yavlak sav: *korkgu teg ne yavlak sav belgülig boltı* “Bu şehirde korku gibi kötü bir söylenti ortaya çıktı.” (DK: 1468-1469 [107]).

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme edatı	Benzetme yönü
<i>sav</i> (söz)	<i>korkgu</i> (korku)	<i>teg</i> (gibi)	<i>yavlak</i> (kötü)

bo ağır ulug yir suv törtünç ülüş on igne tozgakı teg yinik bolup kök kahlka uçup bargay ol uçuz ol: *bo ağır ulug yir suv törtünç ülüş on igne tozgakı teg yinik bolup kök kalikka uçup bargay ol uçuz ol* “Bu uçsuz bucaksız yeryüzü igne (ucu büyüklüğünde) çiçek tozu gibi hafif olup gökyüzüne uçup gidecektir, (o kadar) hafiftir.” (DK: 1592-1596 [111]).

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme edatı	Benzetme yönü
<i>agır ulug yir suv</i> (uçsuz bucaksız yeryüzü)	<i>tozgak</i> (çiçek tozu)	<i>teg</i> (gibi)	<i>uçup bargay ol uçuz ol</i> (hafiftir ve uçup gidecektir)

teñridem kurıgar ev teg alkuka sevgülük körü kanıñsız körklüg meñizlig bolurlar: *teñridem kurıgar ev teg alkuka sevgülük körü kanıñsız körklüg meñizlig bolurlar* “Budalar, tıpkı kutsal Kutagara’daki evlerinde (olduğu) gibi herkese sevgiyle bakan doyumsuz bir güzelliğe sahip olurlar.” (DK: 1601-1603 [111]).

Budaların durumu başka bir yerdeki durumları ile mukayese edilmiştir.

katunı köñüllüg kişi teg adakları iyin evrilir: *katunı köñüllüg kişi teg adakları iyin evrilir* “Kraliçesi de gönüllü birisi gibi (onların) ayaklarına uygun olarak davranır.” (DK: 1611-1613 [112]).

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme edatı	Benzetme yönü
<i>katun</i> (kraliçe)	<i>köñüllüg kişi</i> (gönüllü birisi)	<i>teg</i> (gibi)	<i>adakları iyin evrilir</i> (ayaklarına uygun davranır)

sutasomı ilig sevinçlig köñülin yel teg yorıyu kelti: *sutasomı ilig sevinçlig köñülin yel teg yorıyu kelti* “Hükümdar Sutasoma neşeli bir şekilde rüzgâr gibi eserek geldi.” (DK: 1691-1698 [114]).

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme edatı	Benzetme yönü
<i>sutasomı ilig</i> (Hükümdar Sutasoma)	<i>yel</i>	<i>teg</i> (gibi)	<i>yorıyu kelti</i> (eserek geldi)

Rüzgâr gibi, çabucak anlamına gelir ve günümüzde deyim olarak kullanılmaktadır.

kamış viçin teg tili: *ezüglegüçi tnl(ı)g kamış viçin teg tili örtenip yalınayu turur* “[Yalancı canlı] kamıştan meşale gibi dili tutuşup parlayıp durur.” (DK: 1773-1776 [117]).

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme edatı	Benzetme yönü
<i>.. tili</i> (yalancı canlın dili)	<i>kamış viçin</i> (kamıştan meşale)	<i>teg</i> (gibi)	<i>yalınayu turur</i> (parlayıp durur)

tolp etözi tüüsi terisi şobak altun öñlüg erti: *tolp etözi tüüsi terisi şobak altun öñlüg erti* “[Geyik] bütün bedeni, tüyü, derisi saf altın (gibi) renkli idi.” (DK: 1792-1794 [118]).

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme edatı	Benzetme yönü
<i>tolp etözi tüüsi terisi</i> (bütün bedeni, tüyü, derisi)	<i>altun</i> (<i>altın</i>)	Ø (gibi)	<i>öñlüg erti</i> (renkli idi)

alku sıgun muygak kuvragınıñ ögi teg amrak: *alku sıgun muygak kuvragınıñ ögi teg amrak erip uzun turkaru olarnı ayıg kılınçdın tudıp nom nomlayur erti* “Bütün erkek ve dişi geyik sürüsünün anası gibi şefkatli olup daima onları günahattan alıkoymak için vaaz ederdi.” (DK: 1796-1799 [118]).

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme edatı	Benzetme yönü
<i>sıgun</i> (geyik)	<i>alku sıgun muygak kuvragınıñ ögi</i> (bütün erkek ve dişi geyik sürüsünün anası)	<i>teg</i> (gibi)	<i>amrak</i> (sevimli)

vayram yil teg yügürü bartı: *vayram yil teg yügürü bartı* “Vairambha rüzgârı gibi koşarak gitti.” (DK: 1854 [120]).

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme edatı	Benzetme yönü
Ø	<i>vayram yil</i> (Vairambha rüzgârı)	<i>teg</i> (gibi)	<i>yügürü bartı</i> (koşarak gitti)

yil teg yügürüp bartı: *yil teg yügürüp bartı* “Yel gibi koşup gitti.” (DK: 1874-1875 [121]).

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme edatı	Benzetme yönü
Ø	<i>yil</i> (yel)	<i>teg</i> (gibi)	<i>yügürüp bartı</i> (koşup gitti)

ay neteg çoğlug yalınlig közünür erser .. ançulayu yime ilig beg olarnıñ arasında çoğlug yalınlig közünti: *kavzayu olurtılar kaltı yultuzlar arasında ay neteg çoğlug yalınlig közüntür erser ançulayu yime ilig beg olarnıñ arasında çoğlug yalınlig közünti* “Öyle ki yıldızlar arasında ay nasıl ışıltılı görünüyorsa, onun gibi de hükümdar onların arasında (olağanüstü) ışıltılı (bir şekilde) görünüyordu.” (DK: 2242-2246 [135]).

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme edatı	Benzetme yönü
<i>ilig beg</i> (hükümdar)	<i>yultuzlar</i> (yıldızlar)	<i>neteg</i> (gibi)	<i>yalınlig közünti</i> (ışıltılı göründü)

utun yavız bramanların taş tuyağı teg irig yavgan yüzleri: *utun yavız bramanların taş tuyağı teg irig yavgan yüzlerin körgeli tegimlig boltı* “Kötü, hayırsız brahmanların taş (ve) çakıl gibi kaba, kötü yüzlerini görmek zorunda kaldık.” (DK: 2330-2331 [139]).

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme edatı	Benzetme yönü

<i>utun yavız braman- larnıñ irig yavgan yüzlerin</i> (Kötü, hayırsız brahmanların kaba, kötü yüzleri)	<i>taş tuyagu</i> (taş ve çakıl)	<i>teg</i> (gibi)	Ø
---	-------------------------------------	----------------------	---

açılmış lnhua teg yumşak bürüglüg oglagu iligin ilig beg uzatı bizni bürter erti karvayur erti: *açılmış lnhua teg yumşak bürüglüg oglagu iligin ilig beg uzatı bizni bürter erti karvayur erti* “Açılmış nilüfer çiçeği gibi yumşak dokunuşlu, narın eliyle, hükümdar sürekli bizi sarmalayıp kucaklardı.” (DK: 2331-2334 [139]).

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme edatı	Benzetme yönü
<i>ilig</i> (el)	<i>açılmış lnhua</i> (açılmış nilüfer çi- çeği)	<i>teg</i> (gibi)	<i>yumşak bürüglüg</i> (yumşak dokunuşlu)

ölüm matar osuglug yil teg tavrak yügürüp: *bütün etözinte anta ötrü türtünüp közünürte ölüm matar osuglug agzin açıp yil teg tavrak yügürüp öz pryaniña kirti* “Bütün vücuduna bundan sonra sürünüp, ölüm canavarına benzeyen görünüşüyle ağzını açıp rüzgar gibi süratle koşarak kendi hanesine girdi.” (DK: 2546-2547 [147])

Görünüş itibariyle ölüm canavarına benzetilen bir canavardan bahsedilmektedir. Yine rüzgâr ve çabukluk ilgisi “yil teg tavrak yügürüp” ifadesinde kullanılmıştır.

ört yalın teg trijulı: *ört yalın teg trijulı kelip bartı* “Bu arada o ateş gibi mızrak (şeytanın elinden ...) çıkıp gitti.” (DK: 2612-2613 [149]).

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme edatı	Benzetme yönü
<i>trijulı</i> (mızrak)	<i>ört yalın</i> (ateş)	<i>teg</i> (gibi)	Ø

atasın körmüş ogulu teg: *bo savag işidip ol toyun atasın körmüş ogulu teg ertingü katıglanıp küçin közin açıp teñri burkanıg körti* “Bu sözü işiten o rahip, babasını görmüş çocuk gibi fevkalade bir gayret gösterip güçlkle gözlerini açarak Tanrı Buda’yı gördü.” (DK: 2645-2648 [150]).

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme edatı	Benzetme yönü
<i>ol toyun</i> (o rahip)	<i>atasın körmüş ogulu</i> (babasını görmüş çocuk)	<i>teg</i> (gibi)	<i>ertingü katıglanıp küçin közin açıp</i> (fevkalade bir gayret gösterip güçlkle gözle- rini açarak)

tilim tamgakım otuñ teg kuru: *tilim tamgakım otuñ teg kuryu tınım ertingü busar* “Dilim damağım, odun gibi kuruyup canım çok fazla yanmakta” (DK: 2685-2686[151]).

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme edatı	Benzetme yönü
<i>tilim tamgakım</i>	<i>otuñ</i>	<i>teg</i>	<i>kuryu</i>

(dilim damağım)	(odun)	(gibi)	(kuruyup)
-----------------	--------	--------	-----------

yürekimde sançığ kirip siñirim tamurım barça bıçılmış teg agrıp ig emgekin serü umadın bulganur: *yürekimde sançığ kirip siñirim tamurım barça bıçılmış teg agrıp ig emgekin serü umadın bulganur* “Yüreğime sancı girmesi, sinirlerimin (damarlarımın) hepsinin kesilmesi gibi ağrıyıp, hastalığa dayanamadan ... bulanırım.” (DK: 2699-2703[152]).

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme edatı	Benzetme yönü
<i>agrı</i> (ağrı)	<i>yürekimde sançığ kirip siñirim tamurım barça bıçılmış</i> (Yüreğime sancı girmesi, sinirlerimin damarlarımın hepsinin kesilmesi)	<i>teg</i> (gibi)	Ø

itiglig yaratıglıg açılmış lnhua teg yumşak eligin basların töpülerin yarlıkançeu köñülin sürti sıkadı: *itiglig yaratıglıg açılmış lnhua teg yumşak eligin basların töpülerin yarlıkançeu köñülin sürti sıkadı* “Süslü, açılmış nilüfer çiçeği gibi yumuşak eliyle başlarını şefkatle okşadı.” (DK: 2773-2775[154]).

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme edatı	Benzetme yönü
<i>11elig</i> (eli)	<i>açılmış lnhua</i> (açılmış nilüfer çiçeği)	<i>teg</i> (gibi)	<i>yumşak</i> (yumuşak)

kamağ kara bodun suvdın ünmiş balık teg yıglayu sıgtayu inaru berü agnadılar: *kamağ kara bodun suvdın ünmiş balık teg yıglayu sıgtayu inaru berü agnadılar* “Bütün halk sudan çıkmış balık gibi ağlayıp sızlayarak oraya buraya (koşuşturup) debelendiler.” (DK: 2821-2823[156]).

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme edatı	Benzetme yönü
<i>kamağ kara bodun</i> (bütün halk)	<i>suvdın ünmiş</i> (sudan çıkmış balık)	<i>teg</i> (gibi)	<i>yıglayu sıgtayu inaru berü agnadılar</i> (ağlayıp sızlayarak oraya buraya koşuşturup debelendiler)

biş yigirmideki tolun ay teñri teg seviglig yüzlüg ulug ilige: *biş yigirmideki tolun ay teñri teg seviglig yüzlüg ulug ilige* “Ey, (ayın) on beşindeki dolunay (ve) gökyüzü gibi sevimli, aziz, yüce hükümdar!” (DK: 2981-2982 [162]).

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme edatı	Benzetme yönü
<i>ulug ilig</i> (yüce hükümdar)	<i>biş yigirmideki tolun ay</i> (ayın on beşindeki dolunay)	<i>teg</i> (gibi)	<i>seviglig</i> (sevimli)

kut teñrisiñe meñizetgülük teg brahmadatı atlıg ilig kan beg bar erti ol ilig begniñ bir kör-geli körtle ogullug erdinisi: *kut teñrisiñe meñizetgülük teg brahmadatı atlıg ilig kan beg bar erti* “Saadet Tanrısına benzetilecek kadar (özellikleri olan) *Brahmadatta* adlı (bir) hükümdar vardı.” (DK: 3107-3110 [167]).

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme edatı	Benzetme yönü
<i>brahmadatı atlıg ilig</i> (<i>Brahmadatta</i> adlı bir hükümdar)	<i>kut teñrisiñe meñizetgülük</i> (saadet Tanrısına benzetilecek)	<i>teg</i> (kadar)	Ø (özellikleri olan)

hansasvarı tiginkiyе kıçmedin ara suvdaki lnhua çeçek teg terk ödün ulgadtı bedüdi: *hansasvarı tiginkiyе kıçmedin ara suvdaki lnhua çeçek teg terk ödün ulgadtı bedüdi* “Küçük prens çok geçmeden sudaki nilüfer çiçeği gibi kısa bir sürede büyüdü.” (DK: 3116-3118 [167]).

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme edatı	Benzetme yönü
<i>hansasvarı</i> (küçük prens)	<i>suvdaki lnhua çeçek</i> (sudaki nilüfer çiçeği)	<i>teg</i> (gibi)	<i>terk ödün ulgadtı bedüdi</i> (kısa bir sürede büyüdü)

tolp etözni suvdaki kimi teg titredi: *ötrü hansasvarı tigin ol svaysagavı aşçıg isig öz korkunçıña ögsüz osuglug bolmısın körüp yarlıkançuçı köñülinte ötgürü tolp etözni suvdaki kimi teg titredi* “Bunun üzerine Prens Hamsasvara, aşçı Svayaşagava'nın şuurunu can korkusuyla yitirmiş olduğunu görünce merhametinden dolayı bütün vücudu sudaki gemi gibi titredi.” (DK: 3159-3163 [168]).

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme edatı	Benzetme yönü
<i>tolp etözni</i> (bütün vücudu)	<i>suvdaki kimi</i> (sudaki gemi)	<i>teg</i> (gibi)	<i>titredi</i>

Bedenin titremesini sudaki geminin titremesi ile ilişkilendirerek Prens Hamsasvara'nın vücudunu gemiye benzetmiştir.

teñri teg amrak begimiz: *teñri teg amrak begimiz* “Ey, Tanrı gibi aziz beyimiz!” (DK: 3187-3188 [169]).

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme edatı	Benzetme yönü
<i>begimiz</i> (beyimiz)	<i>teñri</i> (Tanrı)	<i>teg</i> (gibi)	<i>amrak</i> (aziz)

özde togmış ogulu edgü köñüllüg atasıña umuglug yorımış teg mini umug mag sakınur yürekim yarısun erti bo irinç tınlıgag yürekim arasınıtı olgurtayın erti: *özde togmış ogulu edgü köñüllüg atasıña umuglug yorımış teg mini umug mag sakınur yürekim yarısun erti bo irinç tınlıgag yürekim arasınıtı olgurtayın erti* “Kendisinden doğan bir çocuğun iyi kalpli babasına umutla yürümesi gibi, benim de umut besleyen yüreğim yarılıydı. Bu zavallıyı yüreğimin ortasına oturtsaydım.” (DK: 3204-3208 [170]).

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme edatı	Benzetme yönü
<i>mini umug ınag sakınur yürekim</i> (benim umut besleyen yüreğim)	<i>özde togmış ogulu edgü köñüllüg atasıña umuglug yorımış</i> (kendisinden doğan bir çocuğun iyi kalpli babasına umutla yürümesi)	<i>teg</i> (gibi)	Ø

toñalar begi teg ksatrik begler meñin meñilep: *toñalar begi teg ksatrik begler meñin meñilep* “Kahramanlar beyi gibi kşatriya kastına mensup birisinin edasıyla sevindi.” (DK: 3498-3499 [180]).

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme edatı	Benzetme yönü
Ø (o)	<i>toñalar begi</i> (kahramanlar beyi)	<i>teg</i> (gibi)	<i>ksatrik begler meñin meñilep</i> (kşatriya kastına mensup birisinin edasıyla sevindi)

ört yalın teg trijul badruk vajırlıg tokımak: *ört yalın teg trijul badruk vajırlıg tokımak eliglerinte tuta* “Ateş gibi üç dişli mızrak, şimşek gibi gürz ve tokmakları ellerine (aldılar).” (DK: 3523-3524 [181]).

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme edatı	Benzetme yönü
<i>trijul</i> (mızrak)	<i>ört yalın</i> (ateş)	<i>teg</i> (gibi)	Ø

üç bedük közleri oot öñlüg saçı arkasınıtı yadılı turup tamturmuş yula yalını teg közi: *üç bedük közleri oot öñlüg saçı arkasınıtı yadılı turup tamturmuş yula yalını teg közi* “Üç büyük gözü, arkasına yayılarak atılmış ateş renkli saçları, tutuşturulmuş meşale ateşi gibi parlayıp, dönüp duran gözleri (var).” (DK: 3551-3553 [181]).

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme edatı	Benzetme yönü
<i>közi</i> (gözü)	<i>tamturmuş yula</i> (tutuşturulmuş meşale)	<i>teg</i> (gibi)	<i>yalını</i> (parlayan)

ört yalın teg yiti kılıçın: *ança sözlep ört yalın teg yiti kılıçın ilginte tuta yekler tapa yakın sikrip içkerü kirti* “Bu şekilde konuşup ateş gibi keskin kılıcını elinde tutarak şeytanlara doğru yaklaşıp sıçrayarak aralarına girdi.” (DK: 3571-3573 [181]).

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme edatı	Benzetme yönü
<i>yiti kılıçın</i> (keskin kılıcı)	<i>ört yalın</i> (ateş)	<i>teg</i> (gibi)	Ø

toñalar begi teg korkınçsızın koltı sanınça raksaslar utru turur: *toñalar begi teg korkınçsızın koltı sanınça raksaslar utru turur* “Kahramanlar beyi gibi korkusuzca, sayılamayacak kadar çok şeytana karşı durur.” (DK: 3691-3694 [186]).

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme edatı	Benzetme yönü
Ø	<i>toñalar begi</i> (kahramanlar beyi)	<i>teg</i> (gibi)	<i>korkınçsızın</i> (korkusuz)

yalın teg közi karakı yalınayu tegzintürüp olurmaz mu: *yalın teg közi karakı yalınayu tegzintürüp olurmaz mu* “Alev gibi gözü parıldayarak dönüp durup oturmaz mı?” (DK: 3712-3713 [187]).

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme edatı	Benzetme yönü
<i>közi</i> (gözü)	<i>yalın</i> (alev)	<i>teg</i> (gibi)	<i>yalınayu</i> (parıldayarak)

yürekin vajır teg kılıp: *kentü öziniñ katıgılanmakıña köñülin yürekin vajır teg kılıp alku bizni barça utup yigedip biznide öñre burkan kutın bultaçı boltı* “Kendisinin gayret etmesinden dolayı kalbi elmas gibi sertleşip hepimizi tamamen mağlup edip bizden önce Buda saadetini bulacak oldu.” (DK: 3750-3753 [188]).

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme edatı	Benzetme yönü
<i>köñülin yürekin</i> (kalbi)	<i>vajır</i> (elmas)	<i>teg</i> (gibi)	<i>kılıp</i> (sertleşip)

adınların emgekin kötürü kentü öziniñ emgekke emgenip uzun turkaru adın tınlıglarıg edgükerü katıglantı tavrantı: *adınların emgekin kötürü kentü öziniñ emgekke emgenip uzun turkaru adın tınlıglarıg edgükerü katıglantı tavrantı* “(Bu sıkıntılar) kendisininmiş gibi acısını çekip sürekli başka canlıları düzeltmek için gayret etti.” (DK: 3760-3763 [188]).

toñalar begi teg korkınçsız ayınçsız köñülin teprençsiz turup: *toñalar begi teg korkınçsız ayınçsız köñülin teprençsiz turup kalın yeklerniñ yavlakın ömedin* “Kahramanlar beyi gibi cesaretle, sarsılmaz (bir şekilde) durup kalabalık şeytanların kötülüğünü düşünmez.” (DK: 3768-3771 [189]).

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme edatı	Benzetme yönü
Ø	<i>toñalar begi</i> (kahramanlar beyi)	<i>teg</i> (gibi)	<i>korkınçsız ayınçsız</i> (korkusuz, sarsılmaz)

köñülümün kunup tartıp iltmiş teg: *köñülümün kunup tartıp iltmiş teg* “Kalbimi çalıp götürmüş gibi” (DK: 3889-3890 [193]).

yiñçü tizigi teg körtle tişleri: *çöpçöksig irinleri yiñçü tizigi teg körtle tişleri köñülümün yüreki-min ertingü tepretti titretti* “Kıpkırmızı dudakları, inci dizisi gibi güzel dişleri gönlümü (ve) yüreğimi olağanüstü titretti.” (DK: 3896-3898 [193]).

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme edatı	Benzetme yönü
<i>tişleri</i> (dişleri)	<i>yinçü tizigi</i> (inci dizisi)	<i>teg</i> (gibi)	<i>körtle</i> (güzel)

teñriñin kızı teg: *teñriñin kızı teg* “Tanrının kızı gibi” (DK: 3901 [194]).

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme edatı	Benzetme yönü
Ø	<i>teñriñin kızı</i> (Tanrı'nın kızı)	<i>teg</i> (gibi)	Ø

yürüñ yinçü tizmiş teg tañlançig yürüñ tişleri yipün lnhua öñi teg üstün altın irinleri: *yidiz alını kovuşamış teg körtle burunı yürüñ yinçü tizmiş teg tañlançig yürüñ tişleri yipün lnhua öñi teg üstün altın irinleri* “Geniş (ve) yüksek alını, pürüzsüz güzel burnu, beyaz (bir) inci yerleştirilmiş gibi hayrete düşüren beyaz dişleri, kırmızı nilüfer çiçeği gibi dudakları (vardı).” (DK: 4096-4099 [200]).

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme edatı	Benzetme yönü
<i>tişleri</i> (dişleri)	<i>yinçü</i> (inci)	<i>teg</i> (gibi)	<i>beyaz</i> (yürün)
<i>irinleri</i> (dudakları)	<i>yipün lnhua</i> (kırmızı nilüfer çiçeği)	<i>teg</i> (gibi)	<i>yipün</i> (kırmızı)

hormuzta teñriniñ vaçrı teg yinçge bili: *hormuzta teñriniñ vaçrı teg yinçge bili kiñ yidiz kögüzinte iki emigi artukrak yarasıp turur erti* “Tanrı Indra'nın şimşeği gibi ince beli geniş (ve) dik göğsünde iki memesi (ona) fevkalade yakışmaktaydı.” (DK: 4099-4102 [200]).

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme edatı	Benzetme yönü
<i>bili</i> (beli)	<i>hormuzta teñriniñ vaçrı</i> (Tanrı Indra'nın şimşeği)	<i>teg</i> (gibi)	<i>yinçge</i> (ince)

etözüm ulug ağır yük teg tūsdeçi: *etözüm ulug ağır yük teg tūsdeçi* “Bedenim büyük (bir) yük gibi devrilecektir.” (DK: 4269-4271 [206]).

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme edatı	Benzetme yönü
<i>etözüm</i> (bedenim)	<i>ulug ağır yük</i> (büyük bir yük)	<i>teg</i> (gibi)	<i>tūsdeçi</i> (devrilecektir)

ötrü ilig begniñ etözi yulalıg sögüt teg bir yalın: *ötrü ilig begniñ etözi yulalıg sögüt teg bir yalın* “Hükümdarın vücudu alev almış ağaç gibi bir alev” (DK: 4293-4294 [206]).

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme edatı	Benzetme yönü
<i>ötrü ilig begniñ etözi</i> (hükümdarın vücudu)	<i>yulalıg sögüt</i> (alev almış ağaç)	<i>teg</i> (gibi)	Ø

teñri katunlarıña meñizetgülik teg: *teñri katunlarıña meñizetgülik teg küünteki kurıg kırkıların ıdalap terkin ök tag señiri üze yoklantı* “Tanrı hanımlarına benzetilecek kadar (güzel) haremdeki ince, zarif cariyeleri bırakıp hemen dağ burnunun üzerine (doğru) tırmandı.” (DK: 4566-4568 [216]).

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme edatı	Benzetme yönü
Ø	<i>teñri katunları</i> (Tanrı hanımları)	<i>teg</i> (gibi)	Ø (güzel)

SONUÇ

Eski Uygurca anlatılardan dilin en canlı verilerini içeren Daşakarmapathaavadānamālā metinlerinde benzetmeler ele alınmıştır. Benzetmelerin anlama kattığı canlılık, doğadan metne yansıyan unsurlar sayesinde sağlanmıştır. Budist öğretinin yansımaları benzetmelerde karşımıza çıkmaktadır. Anlatıya ismini veren on kötü davranıştan biri olan canlı öldürmek, avcı ve geyik üzerinden aktarılmıştır. Avcılar zalimlikleri yönüyle şeytana benzetilirken geyik mazlumluğu bakımından ermişlere benzetilmiş ve bir nevi onlara dokunulmazlık sağlamak için bilinçli bir ilgi kurulmuştur. Benzetme edatı *teg* (gibi) kullanımı ağırlıkta olsa da birkaç örnekte *oğşatu* (benzer-gibi), *neteg* (ne şekilde) ve *osuglug* (gibi benzer) ile karşılaşmaktayız.

Bu makale, Türkçenin benzetme dünyasındaki devamlılığı gösterme noktasında da önemli veriler sunmaktadır. Kaygı ile üzülme: *yag teg sızil-* (yağ gibi erimek), çabukluk: *yel teg* (rüzgar gibi), şaşırma: *suvdın ünmiş balık teg* (sudan çıkmış balık gibi), güzel ve düzgün olmak: *yinçü teg tiş* (inci gibi diş) benzetmeleri bu devamlılığın somut örneklerindedir.

KISALTMALAR

DK: Daşakarmapathaavadānamālā

KAYNAKLAR

Aksan Doğan (2009), Her Yönüyle Dil, Ankara: TDK Yayınları.

Ayvaz Oğlu Ahmedli Refail (2014), "Uygur Türklerinin Sosyal Fikir Tarihi" ASOSJOURNAL (The Journal of Academic Social Science) Dergisi, Yıl: 2, S: 2, Haziran 2014, s. 609-616.

Chapman Raymond (1973), Linguistics and Literature, Edward Arnold, London, England.

Çınar Bekir (2008), “Teşbih (Benzetme) Sanatına Dilbilimsel Bir Yaklaşım”, Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, S: 5, s. 129-142.

Elmalı Murat (2009), “Daşakarmapathaavadānamālā: Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin-Tıpkıbasım”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Sev İ.Güsel (2012), “Türkiye Türkçesinde gibi Edatıyla Kurulan Benzetmeli Anlatımlar”, Turkish Studies, S: 7/4, s. 499-512.

Şen Serkan (2014), Eski Uygur Türkçesi Dersleri, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.

Ruben Walter (2000), Eski Metinlere Göre Budizm, (Hazırlayan: Lütfü Bozkurt), İstanbul: Okyanus Yayınları.